

χουσιν εἰς πάντα θόρυβον τελούμενον παρ' αὐταῖς φαίνονται ὡς οἱ μύρμηκες ἀναίσθητοι πρὸς τοὺς διαφόρους ἤχους.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς χρωματισμούς, κατὰ τὰ πειράματα, αἱ μέλισσαι φαίνονται προτιμῶσαι τὸ κυανοῦν χρῶμα.

ΣΦΗΚΕΣ

Εὐφροία τῶν σφηκῶν.

Πειράματα τινα ἐτελέσθησαν καὶ ἐπὶ τῶν σφηκῶν. Αἱ σφήκες ὅταν ἀνακαλύψωσι τρόφιμόν τι πράττουσιν ὡς καὶ αἱ μέλισσαι. Σπανιώτατα ὅμως εἰδοποιοῦσι τὰς συντρόφους των ὅπως κοινῇ διανεμῶσι τὴν λείαν.

Ἐν συνόλῳ αἱ σφήκες φαίνονται ἐπιτηδεύουσαι πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ὁδοῦ των ἢ αἱ μέλισσαι.

Αἱ σφήκες διακρίνουσι τὰ χρώματα, ἀλλὰ δὲν ὁδηγοῦνται ἀποκλειστικῶς ὑπ' αὐτῶν ὡς αἱ μέλισσαι.

N. X. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΠΕΡΙ ΠΕΝΘΟΥΣ

Γ'.

Περὶ πένθους ἐν Ἀφρικῇ.

Φιλόστοργα πρὸς τοὺς θανόντας αἰσθήματα τρέφουσι καὶ οἱ Ἀφρικανοί, καὶ αὐτῶν τῶν ὑποδεεστάτων φυλῶν. Ἐχουσιν ἄρα οἱ Βουσμεινοὶ ἔννοιαν τινα περὶ μελλούσης ζωῆς; καὶ ἂν ἔχωσιν ὅποια τις ἐστὶν ἡ ἔννοια αὕτη; Δύσκολον νὰ μάθωμεν ὅπως ἂν ἦ ὅμως, θλίβονται ἐπὶ τῷ θανάτῳ τινὸς τῶν οἰκείων, καὶ τὴν λύπην αὐτῶν ἐκδηλοῦσιν ἀγρίως, ἀποκόπτοντες μίαν φάλαγγα τοῦ μικροῦ δακτύλου των. Ὀλίγοι τῶν ἀνδρῶν ὑφίστανται τὴν ὀδυνηρὰν ταύτην ἐγχείρησιν, ἢ Βουσμεινία γυνὴ ὅμως εἶναι εὐαίσθητοτέρα τοῦ ἀνδρός, δι' ὃ καὶ πολλῶ συχνότερον ἀκρωτηριάζει τοὺς δακτύλους. Ἄλλως δ' αἱ γυναῖκες τῆς φυλῆς ἐκείνης ὑπολαμβάνουσι τὸν ἀκρωτηριασμόν τῶν φαλάγγων, ὡς ἐξιλαστήριον τρόπον τινα θυσίαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἀποδίδουσι διάφορα ἀποτελέσματα· διότι συμβαίνει ἐνίοτε ἀκρωτηριάζωσι καὶ τὰς φάλαγγας τῶν δακτύλων τῶν ἰδίων τέκνων, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ θανάτου.

Οἱ Βουσμεινοὶ σχεδὸν δὲν θάπτουσι τοὺς νεκρούς· ἀλλ' οἱ Ὀττεντότοι, μᾶλλον τούτων ἡμερωμένοι, ἀποθέτουσι συχνάκις τοὺς ἰδίους νεκρούς εἰς λάκκους ἀβαθεῖς. Ὡς πολλοὶ τῶν Μελανησίων, θέτουσι τὸ πτώμα ὀκλαδόν, περιβάλλοντες αὐτὸ διὰ τοῦ κρὸς ἦτοι τοῦ μανθίου του, ὃν ὅμως ἐκ φειδωλίας φροντίζουσι νὰ ἐκλέξωσιν ἐκ τῶν εὐτελεστάτων.

ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῶν κατὰ τὰς τελευταῖς νο-

μίμων ἐξεταζόμενοι καὶ οἱ θανάσιμοι τῶν Ὀττεντότων ἐχθροί, οἱ Κάφροι, δὲν φαίνονται διαφέροντες μεγάλως τῶν γειτόνων των. Ἡ καφρικὴ φυλὴ δὲν ἔχει εὐαίσθητον τὴν καρδίαν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ διαφοροὶ πατριαὶ αὐτῆς ἦιστα μεριμνῶσι περὶ τῶν νεκρῶν. Οἱ κοινοὶ τῶν Κάφρων ρίπτουσι ἀπλουστάτα τὰ πτώματα τῶν οἰκείων εἰς ἀνοικτὸν λάκκον, κοινόν εἰς ἅπασαν τὴν πατριάν, ἐσκαμμένον δὲ πλησίον τοῦ κραδῆ ἢ χωρίου αὐτῶν. Περὶ δὲ τῶν περαιτέρω φροντίζουσιν αἱ ὕαιναι καὶ οἱ θῶες. Οὐχὶ σπανίως δὲ ὁ υἱὸς σύρει ἄνευ πομπῆς τινος τὸν νεκρὸν τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρὸς εἰς τὸν κοινὸν λάκκον. Μόνους τοὺς ἀρχηγούς θάπτουσι μετὰ τινος πομπῆς ἐν τῇ δημοσίᾳ πλατείᾳ, ἐν αὐτῷ τῷ περιβόλῳ ἔνθα συνέρχονται ἐκάστοτε πρὸς συσκεψιν οἱ ἄνδρες τῆς πατριάς, καὶ καλύπτουσι τὸ πτώμα διὰ σωροῦ λίθων.

Οἱ μαῦροι τῆς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν Ἀφρικῆς τηροῦσι τὰς αὐτὰς περίπου πάντες συνθηεῖας ἐν ταῖς ταφαῖς. Αἱ ταφαὶ εἶναι κανονικαί, ὃ δὲ νεκρὸς τίθεται ὀκλαδὸν ἐν λάκκῳ, ἔχοντι σχῆμα φρέατος. Ὁ Κλάππερτον εὗρε τὴν συνθηεῖαν ταύτην κρατοῦσαν ἐν Γιουρβίθα, Κούλφα, Βοργχοῦ κλπ. Ὁ δὲ Σβάιμφουρθ παρετήρησεν, ὅτι ταῦτα ποιοῦσι καὶ οἱ Βούργοι τοῦ ἄνω Νείλου, ἀλλὰ μετὰ τινος περιέργου διαφορᾶς· ἔηλον ὅτι ὀρύττουσιν ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ φρεατίου τάφου κόγχην εὐρεῖαν, ἐν ἣ ἔνθετουσιν ὀκλαδὸν τὸν νεκρὸν· διότι μετὰ φιλοστόργου μερίμνης ζητοῦσι νὰ παλλάξωσιν οὕτω τὸν νεκρὸν ἀπὸ τῆς πίεσεως τοῦ χρώματος, δι' οὗ πληροῦται ἔπειτα ὁ βόθρος· τὴν εὐσεβῆ δὲ ταύτην φροντίδα ὑπηγόρευσε προδήλως ἡ πίστις, ὅτι ὁ νεκρὸς ἐξακολουθεῖ νὰ αἰσθάνηται τοὺς πόνους. Παρομοίας ἰδέας, περὶ πίεσεως τοῦ νεκροῦ ὑπὸ τῆς γῆς, ἀπαντῶμεν παρὰ πλείστοις λαοῖς. «Γαῖαν ἔχοι ἑλαφρὰν», εἶναι φράσις συνθηεστάτη ἐν ἐπιταφίαις λόγοις καὶ αὐτῶν τῶν Εὐρωπαϊῶν. Ἐν βεδικῷ ὕμνῳ πρὸς τὸν θάνατον ἀπαντᾷ ἐπίσης ἡ αὐτὴ ἔννοια, ποιητικῶς ἐκπεφρασμένη: «Ὡ γῆ, κάλυψον αὐτόν, ὡς καλύπτει ἡ μήτηρ τὸ τέκνον» τῆς διὰ τῆς ποδιᾶς τῆς ἐσθῆτος αὐτῆς.»

Τοῦτο δὲ διότι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, οἱ κατὰ φύσιν ἢ οἱ ἀμόρφωτοι ἄνθρωποι ὑπολαμβάνουσι τὸν θάνατον συχνότατα ὡς ἄλλο εἶδος ζωῆς. Ἐν Κούλφᾳ τῆς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν Ἀφρικῆς, ἀφίνουσιν ἄνοιγμα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τάφου, ὃν ἐνίοτε ὀρύττουσι παρὰ τὴν θύραν τῆς κατοικίας τοῦ θανόντος. Πλησίον δὲ τοῦ ἀνοίγματος ἐκείνου καταθέτουσιν ὑφάσματα καὶ ἄλλα πράγματα, παρακαλοῦντες τὸν νεκρὸν νὰ τὰ ἐγχειρίσῃ εἰς τοῦτον ἢ ἐκείνον τῶν πρὸ αὐτοῦ θανόντων. Οἱ Νιάμ-Νιάμ, οἵτινες συχνάκις θάπτουσι τοὺς νεκρούς των ὀκλαδόν, φροντίζουσι προηγουμένως νὰ στολιζῶσιν αὐτούς ὡς πρὸς ἐορ-

τήν, διὰ δερμάτων ζώων καὶ πτερῶν, καὶ νὰ τοὺς βάφωσι δι' ἐρυθροῦ χρώματος, τοῦ τιμιωτάτου τῶν χρωμάτων κατὰ τὴν καλαισθητικὴν τῶν πλείστων ἀγρίων φυλῶν.

Πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀφρικῆς τῶν τροπικῶν, οἱ Τιμαννοὶ ἔχουσιν ἐν ταῖς πόλεσι νεκροθήκας, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐναποθέτουσι τὰ λείψανα τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχηγῶν. Αἱ νεκροθήκαι αὗται οὐδέποτε ἀνοίγονται, ἀλλ' ἐν τοῖς τοίχοις ἔχουσι στενὰς ὀπὰς, δι' ὧν ἐν ἡμέραις τακταῖς εἰσάγουσι τροφὰς καὶ φοινίκιον οἶνον. Προτοῦ δὲ νὰ φάγωσι καὶ νὰ πῖωσιν οἱ Τιμαννοὶ φροντίζουσι πάντοτε νὰ χωρίζωσι μερίδα τῶν τροφῶν διὰ τοὺς νεκρούς, ἣν ἔπιπτοι κατὰ γῆς. Τὰ αὐτὰ ποιῶσι καὶ οἱ Φαντίς, οἱ Ἀσαντίοι κλπ. ἀνάλογα δ' ἔθιμα ἀπαντῶσι σχεδὸν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς. Διότι τοῦτο εἶναι ὁ ἀρχικὸς τύπος τῆς περὶ ἐπιβιώσεως δοξασίας. Ἀλλὰ πόρρω ἀπέχει ἡ δοξασία αὕτη τοῦ αἰθερίου δόγματος τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ὅπερ πρεσβεύουσιν ἢ ὑποκρίνονται ὅτι πρεσβεύουσιν οἱ πλείστοι τῶν Εὐρωπαίων. Ἐκεῖνο ὅπερ ἐν ἀπλότῃ ὑποθέτουσιν, ὅτι μένει μετὰ θάνατον, ἔχει πάσας τὰς ἀνάγκας, πάντα τὰ ἐλαττώματα καὶ πάντα τὰ προτερήματα, ἅπερ εἶχεν ὁ νεκρὸς ἐν ὄσῳ ἔζη.

Εἶναι βεβαίως ἀθωώταται καὶ ἀβλαβέσταται αἱ προσφοραὶ τροφῶν, ὄπλων, κοσμημάτων καὶ τῶν τοιούτων· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ἐπικηδείων θυσιῶν, αἰτινές εἰσιν ἀπόρροια τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως περὶ μελλούσης ζωῆς, τῆς ὁποίας τὰ σωτήρια ἀποτελέσματα οὐ παύονται ἐξυμνοῦντες οἱ ἱερεῖς, οἱ ἠθολόγοι, οἱ φιλόσοφοι ἡμῶν.

Αἱ ἐπικηδεῖοι θυσίαι θεωρηταί ἴσως ἐν τισι περιπτώσεσιν ὡς ἐπέκτασις καὶ οὐδὲν πλέον τῆς συνηθείας τῶν ἐν ταῖς κηδείαις ἀκρωτηριασμῶν, τῆς ἐπικρατούσης παρὰ πολλοῖς λαοῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἀγρίοις, οἵτινες τὸ εἰλικρινές ἢ προσπεποιημένον πένθος αὐτῶν ἐκδήλουσι τραυματιζόντες ἢ ἀκρωτηριάζοντες ἑαυτοῦς. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ συγγενοῦς οἱ Μελανήσιοι, οἱ Ὀττεντότοι κλπ. ἀποκόπτουσι συνήθως μίαν φάλαγγα τοῦ μικροῦ δακτύλου. Ἀλλαχοῦ περιορίζονται εἰς ἀμυχὰς τοῦ δέρματος, ἢ εἰς ἐντομὰς ἐπιπολαίους ἢ βαθείας. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Bruce, οἱ Ἀβουσσῖνοι εἰς ἐκδήλωσιν πένθους ἐν τῇ ἀπωλείᾳ συγγενοῦς ἢ ἐρωμένου ἤμισσον ἐλαφρῶς τὴν ἐπιδερμίδα τῶν κροτάφων, διὰ τοῦ ὄνυχος τοῦ μικροῦ δακτύλου, ὃν μάλιστα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δὲν ἀπέκοπτον.

Ἀπὸ τῆς ἰδέας ὅμως τοῦ ἐπιβάλλειν πόνους εἰς ἑαυτὸν εὐχερῆς ἢ μετάβασις εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἐπιβάλλειν πόνους ἢ θυσιάζειν ἄλλους. Ὅθεν διὰ τοῦτο ἐν τῇ Ἀσαντίᾳ, κατὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, οἱ υἱοί, οἱ ἀδελφοί, οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ θανόντος, ὑποκρινόμενοι παραφορὰν ἀκράτητον,

ἐξορμῶσι τῶν βασιλικῶν μεγάρων καὶ ἀδιακρίτως πυροβολοῦσι πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας. Συχνότερον ὅμως τὰ τοιαῦτα γίνονται μεθοδικώτερον, ἐπισημότερον, δὲς δ' εἰπεῖν καὶ λογικώτερον. Οἱ δοξάζοντες ὅτι ὁ θανὼν μεθίσταται ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου τοῦ ὑψηλοῦ, εἰς ἄλλον ἀόρατον, ἀλλὰ καὶ ἀνάλογον, εὐρίσκουσι φυσικώτατον νὰ τῷ παρέχωσιν, ὡς συντρόφους, τὰ προσφιλέστατα αὐτῷ ἐν τῇ γῇ ὄντα. Διότι ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ὁ νεκρὸς, ἂν ἐπιφανῆ κατεῖχε θέσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, πρέπει νὰ μὴ μεταβῇ εἰς τὸν ἄλλον, ἐστερημένος τῶν τιμῶν, τῆς ἀγάπης, τῆς θεραπείας, ὧν ἐτύγχανεν ἐν τῇ γῇ. Ὅθεν θυσιάζουσιν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἥτοι ζῶα προσφιλῆ, ὡς τὸν ἵππον ἢ τὸν κύνά αὐτοῦ, ἥτοι τὰς γυς ναϊκάς του, τοὺς πλησιεστάτους συγγενεῖς, τοὺς δούλους του.

Τὸ βάρβαρον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ λογικώτατον ἔθος, ἐπικρατεῖ ἐν πολλαῖς χώραις τῆς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν Ἀφρικῆς. Ἐν τῇ Ἀσαντίᾳ ὁ βασιλεὺς ἀκολουθεῖται ὑπὸ ἑκατομβῶν δούλων. Διότι ἄτοπον ὄντως ὑπολαμβάνουσι μονάρχης τῶν Ἀσαντιῶν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἄνευ τῆς ἐμπρεπούσης εἰς τὸ ἐπιφανές ἀξίωμα αὐτοῦ συνοδίας. Ἐν Κατούγκᾳ, ἐν Γιουρρίβᾳ, θνήσκοντος τοῦ βασιλέως ὑποχρεοῦνται ναυτοκτονηθῶσι διὰ φαρμάκων ὁ *καμποκίρ* ἢ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Τζανάχ, τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι *καμποκίραι*, τέσσαρες τῶν γυναικῶν τοῦ θανόντος μονάρχου καὶ πλείστοι τῶν εὐνοουμένων δούλων του. Τὸ φάρμακον προσφέρεται αὐτοῖς ἐντὸς ὧν ψιττακοῦ, ἂν δὲ τυχὸν δὲν φέρῃ ἀποτελεσμα, τότε ὀφείλουσιν οὗτοι ν' ἀναπληρώσωσι τὴν ἔλλειψιν, ἀπαγχονιζόμενοι ἐν ταῖς οἰκίαις των. Ἐν Γέννα ἐπὶ τοῦ Νίγηρος, κατὰ τὸν θάνατον διοικητοῦ, δύο ἢ τρεῖς τῶν γυναικῶν τοῦ ἔχουσι καθήκον ναυτοκτονῶσιν αὐθημερόν, ἵνα ὁ θανὼν ἔχῃ εὐχάριστον συντροφίαν ἐν τῷ μετὰ θάνατον κυβερνείῳ, οὗ μετέβῃ νὰναλάβῃ τὴν διοίκησιν. Ἐν ταῖς αὐταῖς χώραις, ἐν Κατούγκᾳ, ὅταν ἀποθάνῃ ὁ βασιλεὺς, ἐπιβάλλεται ὑποχρέωσις ἀπαράβατος εἰς τὸν πρεσβύτατον υἱόν, τὴν πρώτην σύζυγον καὶ τοὺς ἐπίσημοτάτους ἄρχοντας τοῦ βασιλείου του, νὰ πῖωσι φάρμακον ἐπὶ τοῦ τάφου, ἵνα συνταφῶσιν αὐτῷ. Τὸ ἔθος τοῦτο ἔχει καὶ σκοπὸν πολιτικόν, διότι οὕτω προλαμβάνονται τὰ ὀλέθρια συνήθως ἀποτελέσματα τῆς κληρονομικῆς μοναρχίας. Ἐνεκα δὲ τούτου ὁ μονάρχης ἐκλέγεται πάντοτε ἐν Κατούγκᾳ καὶ οὐδέποτε μεταβαίνει διαδοχικῶς τὸ ἀξίωμα εἰς τὸν υἱόν.

Μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐπικηδείων τελετῶν, ὅπου γίνονται τοιαῦτα, μεριμνῶσι συχνάκις καὶ περὶ τάφου οἰουδήποτε. Ταῦτα δ' εἰσὶν ἀνάλογα τῆς ἡμερώσεως ἐκάστης φυλῆς, καὶ βαθμιαία τις διαφορὰ παρατηρεῖται ἐν πάσιν. Οἱ Βουσμῆνοι

ἀφίνουσι συνήθως ἀτάφους τούς νεκρούς. Οἱ Ὀ-
τεντότοι θάπτουσι αὐτούς εἰς λάκκον ἐπιπόλαιον,
καὶ καλύπτουσι αὐτούς δι' ὀλίγης γῆς ἢ διὰ
μικροῦ σωροῦ λίθων. Οἱ Κάφροι, ὡς εἶδομεν,
τούς μὲν ἐκ τοῦ ὄχλου νεκρούς ῥίπτουσι εἰς λάκ-
κον ἀσκεπῆ, θάπτουσι δὲ μόνους τούς ἀρχη-
γούς, σωρεύοντες ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς κω-
νοειδεῖς λίθους. Ἐν τῇ πρὸς τὸν ἰσημερινὸν Ἀ-
φρικῇ θάπτουσι ἐπίσης τούς ἐπιφανεῖς τῶν νεκρῶν
ἐν φρέασι κυλινδρικοῖς, βάθος ἔχουσι ἐξ ποδῶν
περίπου. Οὐχὶ σπανίως προσέτι εἰς ἔνδειξιν τοῦ
τόπου τῆς ταφῆς ἐγείρουσι τύμβον, ἢ ἐπιθέτουσι
λίθον, ὕψους πενήτηκοντα ἢ ἐξήκοντα ὕψεκατο-
μέτρων, παραπλήσιον δὲ τοῖς κελτικαῖς καλου-
μένοις *μενίρ*. Οἱ Νιάμ-Νιάμ καὶ οἱ Βογκοὶ φρον-
τίζουνσι πρὸς τούτοις νὰ θέσωσι τὸν νεκρὸν ἐν
καταλλήλῳ πρὸς τὸν ἥλιον θέσει· οἱ μὲν πρῶτοι
θάπτουσι τούς νεκρούς, ἐστραμμένον ἔχοντας τὸ
πρόσωπον πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον, ἂν ἦναι ἄνδρες,
πρὸς τὴν δύσιν δὲ ἂν ἦναι γυναῖκες, διότι ἀτο-
πώτατον ὑπολαμβάνουσι νὰ τενίξῃ τὸν ἥλιον νε-
κρὰ γυνή. Οἱ δὲ γείτονες αὐτῶν Βογκοὶ ὅλως
τάντιθετα ποιοῦσι· παρ' αὐτοῖς μόναι αἱ γυναῖ-
κες κέκτηνται τὸ προνόμιον νὰ ἔχωσι τὸ πρόσ-
ωπον ἐστραμμένον πρὸς τὰς ἀνατολάς τοῦ ἡλίου.

Ὁ ἥλιος, ὁ λαμπρὸς ἥλιος, εἰς ὃν ὁ ἄνθρωπος
ὀφείλει τὴν ὕπαρξιν, ἔξοχον κατέχει θέσιν ἐν
πάσαις ταῖς μυθολογίαις, πλεῖστοι δ' ὅσοι λαοὶ
παντοίων φυλῶν μεγίστην ἀποδίδουσι σημασίαν
εἰς τὴν θέσιν τοῦ νεκροῦ ἀπέναντι τοῦ ἡλίου.

Εἶδομεν ὅτι τὸ σχῆμα τῶν κελτικῶν *μενίρ*
εὔρηται καὶ ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀφρικῇ. Εὔρηται
δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, ἰδίᾳ δ' ἐν τῷ Ἰνδοστάν, ἐν
ταῖς Φιτζίαῖς νήσοις κλπ. οὐχὶ δ' ἀσύνηθες εἶ-
ναι καὶ ἕτερον σχῆμα τάφων, τὸ κελτικώτατον
σχῆμα τῶν *δόλμεν*. Οἱ Χοβαῖοι τῆς Ταναναρί-
θης, ἐν Μαδαγασκάρ, καταθέτουσι τούς νεκρούς
αὐτῶν ἐν τάφοις ἀπαραλλάκτοις τοῖς *δόλμεν*,
ἀποτελουμένους ἐκ πέντε πλακῶν, τῶν τεσσάρων
καθέτως καὶ τῆς μῆς ὀριζοντίου· καλύπτουσι
δ' αὐτάς διὰ χαλίκων, σχηματίζοντες οὕτω τύμ-
βον. Ἡ ἐπιθεθεμένη πλάξ εἶναι πολλάκις τερα-
στία τὸν ὄγκον. Ὁ κ. Δυπρέ εἶδε μίαν μῆκος
ἔχουσαν δεκατριῶν μέτρων καὶ ὄγκον ἐνενηήκοντα
κυβικῶν μέτρων.

Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὴν αὐτὴν ἀκολουθεῖ
πάντοτε ὁδόν. Ἡ ὁμοιότης τῶν ἐνταφίων μνη-
μείων τῶν Χοβαίων καὶ τῶν προϊστορικῶν κατοί-
κων τῆς Εὐρώπης τῶν χρόνων τοῦ λείου λίθου,
σχεδὸν μόνῃ ἤρκει πρὸς ἀπόδειξιν τούτου, ἂν
μὴ ἀριδῆλως ἀπεδείκνυτο ἐκ μυρίων ἄλλων
ὁμοιοτήτων, μὴ προερχομένων βεβαίως ἐκ μι-
μήσεως. Τοῦτο δὲ διότι ἐν πλείσταις περιστά-
σει τοιούτου εἶδους πλεῖστοι ἄνθρωποι διαφόρων
φυλῶν σκέπτονται ὁμοίως. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι
ἐνθαρρυντικώτατον τοῖς ἐθνολογοῖς, καὶ δικαιο-

λογεῖ τὴν προσδοκίαν, ὅτι τὸ εὐρὺ θέμα εἰς ὃ
ἀσχολοῦνται θὰ παράσχη ποτὲ τὰ στοιχεῖα ἀ-
ληθοῦς ἐπιστήμης.

(Ch. Letourneau)

* Π.

ΤΑ ΝΙΑΤΑ ΤΗΣ ΓΙΑΓΙΑΣ

Πολλοὶ ταῖς ἐτραγοῦδῃσαν, καὶ τόση χάρι ἔχουν
Ἡ χεῖμωνιάτικαις νυχταῖς ποῦ τὰ παιδάκια τρέχουν
Τριγύρω 'ς ἀσπρημάλισα καὶ πρόσχαρη κυρούλα
Γιὰ νὰ τ' ἀκούσουν μὲ χαρὰ καὶ πότε μὲ τρεμουλά
Τὰ παραμύθια ποῦ θὰ πῆ. Ἐβῶ χιονιάς, μαυρίλα,
Καὶ μέσα λάμπουν στριμωχτὰ μέσ' τῇ γωνιά τὰ εἶλα
Καὶ μὲ ταῖς φλόγες τους μαζῇ προτοῦ νὰ γίνουν θράκια
Τριζοβολοῦνε, λυώνουνε γλυκὰ μὲ τραγοῦδάκια.
Ὅμως ἡ νύχτα ἡ σημερινὴ δὲν ἔχει παραμύθια
Ὅπως τὸ θέλουσι τὰ παιδιὰ καὶ τὰ παλιὰ συνήθεια,
Οὔτε θ' ἀκούσουν, 'σὰν ἐψῆς, ἀπ' τῆς γιαγιάς τὸ στόμα
Τί ἔκαναν 'σὰν ἦτανε πολὺ μικρούλι, ἀκόμα,
Καὶ τί ρουχάκια εἶχανε, καὶ τί λογάκια ἔλεγαν,
Καὶ πῶς, καθὼς τὰ χάιδευαν, τόσῳ μὲ κάκια ἐκλαίγαν.

'Σὰν κόρη ποῦ καμαρωτὰ νὰ τὰ κρουφοκυτάξῃ
Βγάξῃ ἀπ' τὰ βάθη τοῦ κομοῦ πνιγμένα 'ς τὸ μετάξι·
Τί ἀγαπημένα της προικιά γιὰ νὰ τὰ κρύψῃ πάλι,
Μὲ τέτοιον τρόπο κι' ἡ γιαγιά 'μπροστά της ἔχει βγάλεϊ
Μὲ τὰ τρεμουλιασμένα της τὰ χέρι' ἀπ' τὴν κασέλα
Βαρειὰ φλοκάτα, φέρμελη χροστή, καὶ φουστανέλα.
Τῆς φέρμελης τὸ μάλαμα, γερὸ, ἀκόμα λάμπει,
Μὰ λυώνουν τ' ἄλλ' ἀπ' τὸν καιρὸ, 'σὰ φύλλ' ἀπὸ τὴν
[κάμπη,

Κι' ἡ χαρακιάς ποῦ ἔκαναν σφιχτὰ διπλωμένα
Τὰ δείχνει ἀπὸ γηρατειὰ πῶς εἶνε ζαρωμένα·
Τῇ στρογγυλῇ σακκούλα του μὴν τύχη κι' εἶνε τρύπια
Δὲν ψάχνει ὁ φιλάργυρος μὲ τόσα καρδιοχτύπια,
Ὅπως αὐτὴ τὰ ψηλαφᾷ καὶ τὰ κρατεῖ καὶ τρέμει,
Κυττάει πῶς τὰ κατάντησαν καιροί, καὶ μοί, πολέμοι,
Καὶ λησμονιέτ' ἀπάνω τους βαθεῖα συλλογιμένη.
Γιαγιά ζαχαρομύλητη, γερόντισσα γραμμένη!
Τὰ χρόνια δὲν τὴν ἔγυραν, καὶ στέκετ' ὀλοισή·
Θὰ σπᾶσ' ἡ ξεροκαλαμιά, μὰ δὲ θε νὰ λυγίσῃ.
Πρὶν φύγῃ ἀπὸ τὴν ὄψι της ἡ ἔμορφοι τῆς νιότης
Τῆς ἄφης τὸ γέλιο της, ρουφῶντας τὸ δροσὸ της·
Πηλὸ ἄξια γεράματα δὲν εἶδα 'σὰν ἐκεῖνα,
Κι' ἀπ' τὴ ματιὰ της πρὸ χλωμῆ κι' εὐγενικῆ ἀκτίνα,
Κι' ἀπ' τὰ μαλλιά της πρὸ λευκὸ καὶ τιμημένο ἀσῆμι,
'Αγνὸ χρυσάφι μὴ φορὰ 'ς τὰ χρόνια τοῦ Μπραῖμη.
'Σὰ μέσ' τὸ χιόν' ἡ μυγαλιαῖς, τὰ πρὸ καλά της χρόνια
Χαθῆκαν μέσ' τὸν πόλεμο καὶ μέσ' τὰ καταφρόνια.
Μὰ πάλι 'βρίσκει τὸ δεντρὶ καινοῦναις πρασινάδες,
Καὶ νά! τῆς πρώτης νιότης σου 'σὰ νᾶνε ἀντηλιάδες,
'Ἐχεις, γιαγιά, τὸ σπῆτί σου μὲ τὰ μικρὰ σου ἀγγόνια,
Χαίρεσ' ἀπρίλι δεῦτερο, γεμάτο χελιδόνια.

Τὴν τῶν ἐκεῖνα μὲ ματιὰς, μὲ λόγια τῇ ρωτᾶνε
Τί θέλει αὐτὰ τὰ τριμματα, τί κρύβουνε, τί νᾶνε!
Κι' ἐκεῖνη τὸ κεφάλι της σιγοκουνᾷ κι' ἀρχίζει·
— Παρέκ' ἡ μάνα τὸ μωρὸ 'ς τὴν κούνη' ἀποκοιμίζει
Καὶ τῆς γιαγιάς τὸ μίλημα γλυκὸ 'ς τ' αὐτιά τους
[φτάνει.

Εἶνε 'ς τὴν κούνηα τοῦ μικροῦ, νομίζεις, νάνι νάνι.—

«Παιδιά μου, νὰ μ' ἐβλέπατε ὀροσάτη κοπελοῦλα,
Ἐῖκοσι χρόνια φρόνιμη Μισολογγιτοπούλα!